

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA INFORMACIJSKE I KOMUNIKACIJSKE ZNANOSTI
Ak. god. 2015./2016.

Josipa Vragolov

Zdravstveni i građanski odgoj i obrazovanje u osnovnoškolskoj knjižnici

Diplomski rad

Mentor: izv. prof. dr. sc. Mihaela Banek-Zorica

Zagreb, rujan 2016.

Sažetak

Zdravstveni i građanski odgoj i obrazovanje su svježi modul i međupredmetna tema u hrvatskom školstvu. Njihovo uvođenje izazvalo je pomutnje u javnosti i medijima, kao i značajnu zbrku u životima nastavnika, roditelja i učenika. Teorija i praksa koja stoji iza rada školskih knjižnica i knjižničara je već uhodana i dobro objašnjena, za razliku od terminologije i pojmova koji prolaze kroz Nacionalni okvirni kurikulum. Ovaj rad pokazuje da je provedba zdravstvenog i građanskog odgoja i obrazovanja u teoriji napisana jasno i organizirano, ali u praksi se rijetko kad provodi, što zbog nedostatka vremena, nastavnika ili volje, što zbog osjećaja nekompetentnosti ili nesigurnosti nastavnika za poučavanje tema.

Ključne riječi: osnovnoškolska knjižnica, zdravstveni odgoj, građanski odgoj i obrazovanje, terensko istraživanje

Summary

Health and civic education is a novel cross-curricular module in Croatian schools. Its implementation has been accompanied by a turmoil in general public as well as a substantial confusion in lives of teachers, parents and pupils. Although theory and practice of the school libraries and librarians' work have already been well established and explained, the National framework curriculum terminology and concepts remain largely unclear to both teacher and students. This study shows that the implementation of the health and civic education is in theory written clearly and well organised, unlike practice, where teaching is rare. Reason is lack of, time, teachers or determination, as well as feeling of incompetence or unsecured teachers for teaching topics.

Key words: elementary school library, health education, civic education, field work

UVOD	2
1. ŠKOLSKA KNJIŽNICA	2
1.1. ZADAĆE I CILJEVI ŠKOLSKE KNJIŽNICE	3
1.2. ŠKOLSKI KNJIŽNIČAR	5
1.2.1. <i>Kompetencije školskog knjižničara</i>	6
1.2.2. <i>Zaduženja školskog knjižničara</i>	7
2. SURADNJA IZMEĐU NASTAVNIKA I ŠKOLSKOG KNJIŽNIČARA.....	9
2.1. POUČAVANJE U ŠKOLSKOJ KNJIŽNICI	10
3. HNOS, NASTAVNI PLAN I PROGRAM I TERMINOLOGIJA	13
4. NACIONALNI OKVIRNI KURIKULUM	14
4.1. STRUKTURA NACIONALNOG OKVIRNOG KURIKULUMA	15
4.2. CJELOVITA KURIKULARNA REFORMA	17
5. ZDRAVSTVENI ODGOJ I OBRAZOVANJE	18
5.1. MODULI ZDRAVSTVENOG ODGOJA	19
6. GRAĐANSKI ODGOJ I OBRAZOVANJE	21
6.1. STRUKTURA KURIKULUMA GRAĐANSKOG ODGOJA I OBRAZOVANJA	22
6.2. EKSPERIMENTALNA PROVEDBA KURIKULUMA GRAĐANSKOG ODGOJA I OBRAZOVANJA	24
7. ISTRAŽIVANJE.....	26
7.1. METODOLOGIJA.....	26
7.2. ISPITANICI.....	28
7.3. REZULTATI	29
7.4. RASPRAVA	35
8. ZAKLJUČAK.....	37
9. LITERATURA	38
10. PRILOZI	40

Uvod

Školska knjižnica je važan kotačić u svakoj školi, a dokaz je i velik broj poslova za koje je knjižničar zadužen, a oni su određeni standardima, propisima i zakonima. Školska knjižnica u suvremenom svijetu proširuje svoju prvobitnu svrhu, uvodeći dodatne programe kojim pogoduju mjesto knjižnice, ali i stručnost knjižničara. Uvođenjem programa Zdravstvenog i Građanskog odgoja i obrazovanja učenike se pokušava aktivno obrazovati i ukazati na probleme u društvu, kao i na brigu za vlastito, ali i zdravlje ljudi oko sebe. Školski knjižničar može uvelike pomoći pri educiranju učenika i nastavnika, ali i sam organizirati poučavanje unutar knjižnice. Za poučavanje nije potrebna samo volja nastavnika i knjižničara, već i dobra organiziranost i iskoristivost vremena, dobra školska klima, te potpora ravnatelja.

1. Školska knjižnica

Na samom početku rada je potrebno definirati glavne pojmove koji su važni za rad i razumijevanje problemskog pitanja istraživanja. S knjižnicom smo se mogli upoznati još kao djeca u rodnom mjestu, vrtiću i školi te je smatrati mjestom gdje se mogu posuditi slikovnice i knjige. Iako tako šturi opis nije prikladan za sve što knjižnica nudi i knjižničari rade, on je i dalje dobar početak usadivanja ljubavi prema knjigama jer se knjižnica prikazuje kao mjesto gdje se može naći sve što se poželi čitati. "Knjižnica je kulturna i informacijska osnova koja, slijedeći općeprihvaćene ciljeve društva i načela stručnog rada, odabire, nabavlja, obrađuje, u fizičkom i obavijesnom smislu sređuje te čuva i daje na korištenje knjižničnu građu, a preko organiziranih službi pruža raznolike usluge aktivnim potencijalnim korisnicima."¹

U svakoj školi postoji školska knjižnica te je ona bitan faktor u radu škole. "Školska knjižnica pruža informacije i spoznaje neophodne za uspješno djelovanje u današnjem društvu koje se sve više zasniva na informacijama i znanju. Školska knjižnica omogućuje učenicima stjecanje vještina za cjeloživotno učenje, razvija njihovu maštu i tamo im pomaže da postanu odgovorni građani."² Temelji za odgovornog građanina se mogu postavljati od rođenja, znati svoja prava i odgovornosti predškolsko dijete uči brigom o vlastitim igračkama, higijeni itd., a

¹ XXIV: Proletna škola za školske knjižničare, str. 95

² IFLA-ine i UNESCO-ove smjernice za školske knjižnice. Str. 10.

presudnu ulogu u tome imaju prvotno roditelji pa okolina i vrtić. Od prvog razreda učenici uče svoja prava i odgovornosti kao dio razredne, školske i lokalne zajednice, a u tome im pomaže školska knjižnica. U školskoj knjižnici se korisnicima (ravnatelj, stručna služba, učenici i roditelji) pružaju informacije, ali ih se također poučava kako da sami pronađu i vrednuju pravovaljane informacije. Razvitak tehnologije u posljednjih par godina djeci omogućuje brz i lagan dolazak do informacija, ali ih ne uči kritički promatrati izvore s kojih ih prikupljaju, kao ni sigurnosti na servisima na internetu. Rad školskih knjižnica u Hrvatskoj regulira se Zakonom o knjižnicama, Standardom za rad školskih knjižnica³ te IFLA-inim i UNESCO-ovim smjernicama za rad školskog knjižničara⁴.

1.1. Zadaće i ciljevi školske knjižnice

Djelatnosti školske knjižnice⁵ su odgojno-obrazovna (rad s učenicima, suradnja s nastavnicima i planiranje odgojno-obrazovnog rada), stručna knjižnična (nabava građe, osiguravanje korištenja građe i izvora informacija, obrada i zaštita fonda itd.) te kulturna i javna (provedba kulturnih sadržaja, suradnja s drugim kulturnim ustanovama, promicanje općeljudskih vrijednosti itd.).

Školske knjižnice obuhvaćaju široki spektar poslova, poneki se preklapaju i s temama iz građanskog odgoja, na što će se skrenuti pažnja u sljedećim poglavljima. Prema Standardu za školske knjižnice Ministarstva prosvjete i športa iz 2000. godine "zadaće školske knjižnice su:

- promicanje i unapređivanje svih oblika odgojno-obrazovnog procesa
- stvaranje uvjeta za učenje
- mogućnost prilagodbe prema različitim oblicima učenja i očekivanjima sudionika u procesu učenja
- pomoć učenicima u učenju, poticanje istraživačkog duha i osobnog prosuđivanja

³ Standard su kvantitativna i kvalitativna mjerila koja su zakonom propisana i određena; usmjereni su prema postizanju optimalnog stupnja uređenosti i prema ciljevima kojima teži određena profesija. (Lovrinčević. Školski knjižničar, str 107.)

⁴ Smjernice su koncept utvrđenih pravaca intelektualnog rada i djelovanja pojedinca sa svrhom ostvarenja određenih zahtjeva i povezivanja usluga u svakodnevnoj praksi. (Školski knjižničar, str 107.)

⁵ Prema Standardu za školske knjižnice, Članak 9, str. 3.

- poticanje odgoja za demokraciju
- razvijanje svijesti o vrijednostima nacionalne kulture, posebno jezika, umjetnosti i znanosti te vrijednosti multikulturalnosti
- stvaranje uvjeta za interdisciplinarni pristup nastavi
- poticanje duhovnog ozračja škole."⁶

Kako bi se određene zadaće izvršile, nije potrebna samo volja i vrijeme knjižničara već i adekvatan prostor. Naučiti učiti je izrazito bitan faktor za daljnje obrazovanje. Knjižničar učenicima objašnjava više stilova učenja i pomaže im pronaći najbolji individualni stil (auditivni, kinestetički, vizualni i kombinacija). Obilježavanjem obljetnica iz povijesti, kulture ili jezika knjižnica postaje mjesto na kojima se podiže svijesti o vrijednostima nacionalne kulture.

U svrhu ispunjavanja dolje navedenih ciljeva knjižnica razvija politiku i službe, odabire i prikuplja izvore, osigurava fizički i intelektualni pristup odgovarajućim izvorima informacija, osigurava podučavanje i zapošljava stručno osoblje. "Za razvijanje pismenosti, poučavanja, učenja i kulture bitni su ciljevi knjižnice, koji su ujedno i srž njezina djelovanja:

- podržavanje obrazovnih ciljeva onako kako su zacrtani u nastavnom planu i programu škole i njenim zadaćama,
- razvijanje navike korištenja knjižnice kroz cijeli život, potičući u djece naviku i užitak u čitanju i učenju,
- pružanje mogućnosti za stvaralačko iskustvo u upotrebi i kreiranju informacija za poticanje učenja, razumijevanja, mašte i užitka,
- poticanje svih učenika na usvajanje vještina procjene i upotrebe informacija, bez obzira na sve oblike komuniciranja unutar društva,
- osiguravanje pristupa lokalnim, regionalnim, nacionalnim i globalnim izvorima i mogućnostima, koji učenicima omogućavaju doticaj s različitim idejama, iskustvima i stavovima,
- organiziranje aktivnosti koje potiču kulturnu i društvenu svijest i osjetljivost,
- suradnja s učenicima, učiteljima, administracijom i roditeljima u postizanju zadaća škole,
- isticanje načela da su sloboda mišljenja i slobodan pristup informacijama preduvjeti za uspješno odgovorno sudjelovanje u građanskom demokratskom društvu,

⁶ Standard za školske knjižnice, Članak.3.

- promicanje čitanja, izvora i službi školske knjižnice u školi i izvan nje."⁷

Stvoriti učenike koji istražuju, kritički promatraju te razmišljaju svojom glavom nije nimalo lako. Današnji svijet tehnologije svima trenutno nudi podatke i informacije s kojima učenici tek moraju naučiti upravljati. Otkrivanje zanimljivih činjenica i novih znanja, potaknuti ih na razvijanje mašte i usaditi im ljubav za čitanjem važni su koraci u približavanju knjižnice na najbolji način te su usko povezani s knjižničnom strukom i položajem knjižnice u školi. Samo pružanje informacija nije dovoljno, već je potrebno učenike usmjeriti na vrednovanje istih, usaditi im osjetljivost na društvene probleme oko njih i ugraditi im demokratska načela.

1.2. Školski knjižničar

U svakoj školskoj knjižnici zaposlen je najčešće jedan knjižničar, a rijetko kad više njih. Posao u školskoj knjižnici znatno je drugačiji od rada u ostalim vrstama knjižnica, budući da se sve svodi na jednu osobu. "Školski knjižničar član je stručnog osoblja, odgovoran za planiranje i upravljanje školskom knjižnicom, uz potporu odgovarajućeg osoblja, a radi zajedno sa svim članovima školske zajednice i surađuje s narodnim i drugim knjižnicama."⁸

Osim rada na tipičnim knjižničnim poslovima (nabava građe, katalogizacija, očuvanje itd.), dobar knjižničar je dio školskog tima i svojim znanjem pridonosi, ne samo školi i njihovim zaposlenicima, već i uljepšava i olakšava život učenicima. Iako se iz učeničke perspektive čini da je knjižničar tu kako bi slagao knjige i zaduživao ih i razduživao kada je potrebno, to je ustvari najmanji dio njegovog posla. "Glavna uloga školskog knjižničara je pridonositi zadaćama i ciljevima škole, uključujući i postupke procjenjivanja te razvijati i ostvarivati zadaće i ciljeve školske knjižnice. U suradnji s vodećim članovima školske uprave, administrativnim osobljem i nastavnicima, knjižničar je uključen u izradu planova i ostvarenje školskog programa. Knjižničar posjeduje znanje i vještine potrebne za pružanje različitih

⁷ IFLA-in i UNESCO-ov manifest za školske knjižnice

⁸ IFLA-ine i UNESCO-ove smjernice za školske knjižnice. Str. 16.

izvora, kako tiskanih tako i elektroničkih. Njegovo znanje, vještine i stručnost zadovoljavaju zahtjeve određene školske zajednice."⁹

Školski knjižničar dužan je organizirano i pojedinačno stručno se usavršavati. Organizirano stručno usavršavanje¹⁰ se obavlja na stručnim skupovima koje organiziraju Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta te Agencije za odgoj i obrazovanje. Osim toga sudjeluje i na skupovima u organizaciji Zavoda za knjižničarstvo Nacionalne i sveučilišne knjižnice, županijskim stručnim vijećima i stručnim skupovima županijske i školske razine. Pojedinačno stručno usavršavanje ovisi o volji i vremenu samog knjižničara, hoće li to raditi tijekom radnog vremena ili u svoje slobodno vrijeme. Knjižničar bi trebao pratiti sadržaje iz područja knjižničarstva i informacijskih znanosti, literaturu iz psihološko-pedagoškog područja, ne samo za svoju dobrobit, već i za dobrobit svij učitelja, nastavnika i stručnih suradnika u školi. Knjižničar je dužan pratiti izdavanja novih knjiga i upoznati se s postojećom, kao i s novom literaturom za djecu i mladež.

1.2.1. Kompetencije školskog knjižničara

Određivanjem pojma kompetencija bavio se velik broj istraživača i teoretičara, a suma bi glasila ovako: Kompetencije predstavljaju dinamičku kombinaciju kognitivnih¹¹ i metakognitivnih vještina, znanja i razumijevanja, međuljudskih i praktičnih vještina te etičkih vrijednosti. Postoji dvije vrste kompetencija: profesionalne (u literaturi također područno-specifične) i personalne¹² (u literaturi generičke, opće ili prenosive¹³). Osim knjižničarskog posla, tj. profesionalnih kompetencija koje se uče tijekom fakultetskog obrazovanja (između ostalog i informacijska i informatička pismenost, spremnost na timski rad metodičnost), knjižničar mora imati razvijene i određene osobne kompetencije poput elokventnosti, kreativnosti, snalažljivost te želja za cjeloživotnim učenjem i uvođenjem novih znanja u knjižnicu.

⁹ IFLA-ine i UNESCO-ove smjernice za školske knjižnice. Str.16-17.

¹⁰ Prema Standardima za školske knjižnice, Članak 21., str- 7.

¹¹ Prema Hrvatskom jezičnom portalu: koji se odnosi na spoznajnu; spoznajni

¹² Lovričević. Školski knjižničar. Str. 127.

¹³ Literatura navodi više podjela, a jedna od njih je (Lovričević. Školski knjižničar, 55): stupanj obrazovanja, stručne knjižničarske, pedagoško-psihološke te didaktičko metodičke kompetencije.

Područno-specifične kompetencije se u slučaju knjižničarstva ostvaruju stjecanjem diplome magistra knjižničarstva te polaganjem stručnog ispita i stjecanjem zvanja diplomirani knjižničar. Školski knjižničar je osim toga također dužan položiti metodičke predmete za nastavnika, što znači da je školski knjižničar i knjižničar i nastavnik. "Kompetencije školskog knjižničara obuhvaćaju znanja, vještine i stavove potrebne za obavljanje posla, a zahtijevaju promjene u metodologiji planiranja programa, sadržaju programa i u načinu učenja i poučavanja. Za školskog knjižničara važna je osobnost, ljubav prema radu, sposobnost komuniciranja s učenicima i kolegama, poduzetnost, suradnički rad, razumijevane i otvorenost novim kretanjima u pedagogiji i metodici, primjena informacijske tehnologije u svrhu poboljšavanja rada u knjižnici, koja teži ostvariti zahtjeve suvremene škole."¹⁴

U Hrvatskoj se knjižničari školuju na četiri sveučilišta: Osijek, Rijeka, Zadar i Zagreb. Na svim studijima studenti stječu temeljna znanja za sva područja rada u okviru knjižničarske struke. "Posebna znanja koja su nužno potrebna školskim knjižničarima, budući da su neodvojiv dio školskog kurikuluma, mogu biti nedostatna te ih je potrebno nadopuniti kroz daljnje obrazovanje."¹⁵ Stečena diploma i zvanje školski knjižničar obuhvaća cjeloživotno učenje, budući da se u struci, kao i u obrazovanju, uvijek nešto mijenja.

"Ono što treba posebno naglasiti je da školski knjižničar kroz svoje cjeloživotno obrazovanje postaje sudionik vlastitog razvoja, stječe nova opća i stručna znanja, razvija svoje sposobnosti, afirmira vlastitu ličnost, preuzima odgovornost za postignuća u radu, pokazuje otvorenost prema promjenama, zanimanje za inovacije i njihovu primjenu u školskom knjižničarstvu i odgoju i obrazovanju."¹⁶

1.2.2. Zaduženja školskog knjižničara

Budući da se diplomski rad bavi programima odgoja i obrazovanja unutar školskih knjižnica, potrebno je proučiti i zaduženja knjižničara unutar škole. Iako je, nažalost, o knjižničarskoj struci ponekad uvriježeno mišljenje to da knjižničari "uvijek imaju vremena" ili

¹⁴ XXIV. Proljetna škola školskih knjižničara Republike Hrvatske, Ruža Jozić, Smjernice za kvalitetan rad školske knjižnice, str. 69

¹⁵ Lasić-Lazić et.al.. Znanje o znanju, str 54.

¹⁶ Lasić-Lazić et.al.. Znanje o znanju, str. 73.

"samo čitaju knjige i sjede za pultom", zaduženja koja propisuju internacionalne smjernice jasno pokazuju da ipak nije tako. Po njima, posao školskog knjižničara je da:

- "Analizira informacijske potrebe školske zajednice i potrebe vezane za građu
- Oblikuje i provodi smjernice za razvoj službe
- Razvija nabavnu politiku i sustave za knjižničnu građu
- Katalogizira i klasificira građu
- Podučava korisnike kako se koristiti knjižnicom
- Podučava korisnike kako se koristiti knjižnicom
- Podučava informacijskim znanjima i vještinama
- Pomaže učenicima i nastavnicima pri korištenju knjižničnom građom i informacijskom tehnologijom
- Odgovara na referentne i informacijske upite služeći se odgovarajućim izvorima
- Promiče programe čitanja i kulturna događanja
- Sudjeluje u planiranju aktivnosti vezanih za školski program
- Sudjeluje u pripremi, provođenju i procjenjivanju nastavnih aktivnosti
- Zalaže se da procjenjivanje knjižničnih usluga bude sastavni dio općeg školskog sustava procjenjivanja
- Uspostavlja partnerske odnose s vanjskim organizacijama
- Planira i provodi proračun
- Osmišljava strateško planiranje
- Upravlja knjižničnim osobljem i poučava ga"¹⁷

Rad u školskoj knjižnici je najraznolikiji u knjižničarskoj struci. Obrada građe, izrada planova, suradnja s nastavnicima, poučavanje učenika i još mnogo toga stoji iza samo jednog radnog dana školskog knjižničara. Dobra organizacija vremena je presudna za kvalitetan radni dan u knjižnici. Njezini korisnici, od ravnatelja, stručne službe i nastavnika pa do učenika i roditelja, ne vide ni pola poslova koje jedan knjižničar mora obaviti kako bi knjižnica dobro funkcionirala. Međutim, dobar knjižničar će se i dalje truditi svima pružiti točne informacije,

¹⁷ IFLA-ine i UNESCO-ove smjernice za školske knjižnice. Str.18

potaknuti istraživanje i čitanje. Učenici se na početku osnovne škole tek upoznaju sa svijetom knjiga (ako izostavimo slikovnice u predškolskoj dobi) te je važno pomno isplanirati poticanje čitanja i zainteresiranosti za to područje. Također, sveprisutna tehnologija djeci nudi zabavu na internetu i lako se odlučuje za igru računalnih igara, prije nego za čitanje knjige, te je posao knjižničara upozoriti ih na sigurnost na internetu, informatički i informacijski ih poučiti, ali im i potaknuti zanimanje za čitanje i istraživanje novih znanja i vještina.

2. Suradnja između nastavnika i školskog knjižničara

Škola bez učenika ne bi postojala, ali škola bez kvalitetnih odnosa između nastavnika i stručnog osoblja ne može napredovati, sudjelovati u projektima, biti primjer učenicima, ali ni drugim školama. Dobra školska klima pokretač je provođenja programa, kao i svih ostalih projekata. Da bi potencijal školske knjižnice došao do izražaja, vrlo je važna suradnja između nastavnika i školskog knjižničara, a surađuju kako bi postigli određene ciljeve:

- "Razvijanje, vođenje i procjena učenikova svladavanja zadanog programa
- Razvoj i procjena učenikovih informacijskih vještina i informacijskog znanja
- Izrada nastavnih planova
- Priprema i izvođenje posebnih projekata u širem nastavnom okružju, uključujući i knjižnicu
- Priprema i provedba programa čitanja i kulturnih događanja
- Integriranje informacijske tehnologije u školski program
- Upoznavanje roditelja s ulogom školske knjižnice."

Iako se na prvi pogled iz nabrojanih poslova čini da jedina moguća suradnja s nastavnikom hrvatskog jezika ili informatike, ipak nije tako. Knjižničar može surađivati sa svim nastavnicima i stručnom službom u školi, pogotovo kod izrade nastavnih planova, priprema i izvođenja projekata te upoznavanja roditelja s knjižnicom.

2.1. Poučavanje u školskoj knjižnici

"Učenje i poučavanje u školskoj knjižnici nudi novi obrazovni potencijal modernih medija. Premda je dobrodošla svaka prigoda za poboljšanje uspješnosti učenja, učenici neće dobro iskoristiti sav potencijal informacijske pismenost, ukoliko nisu postali pismeni kroz temeljno obrazovanje."¹⁸

KLASIČNI NAČIN UČENJA	TEHNOLOŠKE IMPLIKACIJE	UČENJE NA DALJINU PUTEM INTERNETA	TEHNOLOŠKE IMPLIKACIJE
Nastava u učionici	Uporaba dijapozitiva, TV, video i audio materijala	Učenje neovisno o mjestu	Multimedijska radna stanica s pristupom na Internet Server
Učenje tijekom nastavnog procesa	Korištenje TV, video i audio materijala tijekom nastavnog procesa	Učenje neovisno o vremenu	Vremenski neovisan pristup edukacijskim materijalima na Web Serveru
Pasivno slušanje	Uporaba audio materijala	Aktivno sudjelovanje	Kolaborativni alati, oglasna ploča, otvoreni forumi
Pojedinačni rad	Uporaba video i audio materijala	Samostalni i timski rad	Kolaborativni alati i e-mail
Sveznajući nastavnik	Uporaba video i audio materijala	Nastavnik kao koordinator nastave	Multimedijska radna stanica za pristup informacijama na internetu
Stabilan sadržaj	Unaprijed pripremljeni video i audio materijali	Sadržaj koji se brzo mijenja	Multimedijski sadržaji na internetu
Provjera znanja		Testovi znanja i kvizovi za samoprovjeravanje	Multimedijski testovi znanja izravno na internetu
Homogenost		Raznolikost	

Tablica 1. Prikaz odnosa klasičnog načina učenja i učenja na daljinu putem interneta¹⁹

Iz Tablice 1. može se zaključiti kako su u klasičnom učenju učenici pasivni, nastava je ograničena na mjesto i vrijeme, a nastavnik je u središtu pozornosti, za razliku od učenja na daljinu gdje su učenici aktivniji, odabiru sami mjesto i vrijeme kada žele učiti i obavljati

¹⁸ Lasić-Lazić et.al.. Znanje o znanju. Str. 209.

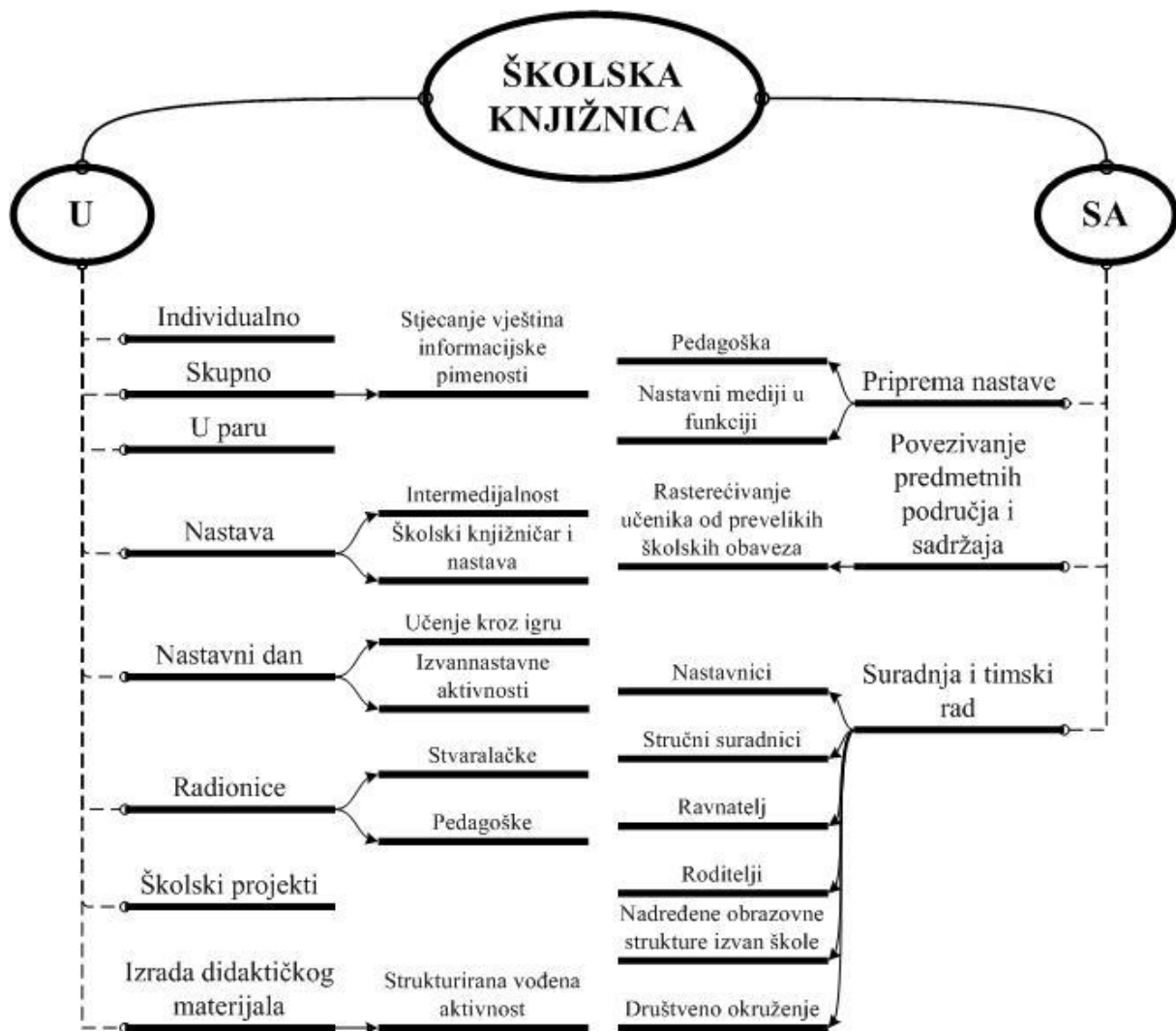
¹⁹ Lasić-Lazić et.al.. Znanje o znanju, str. 210.

zadatke, vježbe mogu biti raznolikije, više koristeći dostupnu tehnologiju. Školski knjižničar ima značajnu ulogu u poučavanju učenika, ali i nastavnika te stručnih suradnika u školi. Osim upoznavanja s knjižnicom i njenim korištenjem, knjižničari se bave i informacijskom pismenosti, promicanjem čitanja, raznim projektima i radionicama. Učenici se aktivno uključuju u nastavni proces, osamostaljuju se u radu i istraživanju, uče kritički i samokritički vrednovati informacije.

Suradnjom školskog knjižničar i profesora potiče se međupredmetno povezivanje sličnih tema i sadržaja predmeta. Postoje aktivnosti koje provodi sam knjižničar, a potiču korelaciju predmeta:

- "Sudjelovanje u zajedničkom planiranju tema,
- Realizaciju nastavnog sata sa zadanom temom,
- Izradbu referata ili uradaka na zadanu temu,
- Provođenje individualnih i skupnih projekata,
- Pripreme uvodnih satova iz pojedinih predmeta, tema ili cjelina,
- Organiziranje predavanja i radionica za učenike, učitelje, stručne suradnike, roditelje,
- Prezentacije projekata."²⁰

²⁰ Nastavni plan i program, str. 21.

Slika 1. Mentalna mapa učenja *u* i *sa* školskom knjižnicom

Slika 1 prikazuje sve mogućnosti učenja i poučavanja u knjižnici. U školskoj knjižnici se može učiti individualno, skupno i u paru, nastava može biti intermedijalna, učenje može biti i kroz igru, a teme radionica mogu biti stvaralačke prirode i pedagoški nastrojene. Knjižnica je idealno mjesto za rad na školskim projektima: nudi izvore znanja (enciklopedije, specifičnu literaturu, pristup internetu), prikladno mjesto za rad (čitaonica) te stručnjaka na raspolaganju (knjižničar). Uz suradnju s knjižničarom i korištenjem knjižnične građe može se pripremati nastava, korelacija predmeta na zajedničkom terenu je lakša, a suradnja i timski rad podižu dobro raspoloženje i komunikaciju među nastavnicima i stručnim osobljem.

3. HNOS, Nastavni plan i program i terminologija

Hrvatski nacionalni obrazovni standard je stvoren 2005. godine u svrhu poboljšanja odgoja i obrazovanja u Hrvatskoj. Kao rezultat HNOS-a nastao je Nastavni plan i program, a uvođenjem Nacionalnog okvirnog kurikuluma projekt je ukinut. Kako bi se tema temeljito razradila, potrebno je definirati sve termine koje se u literaturi i obrazovanju često koriste kao samorazumljive.

Nastavni plan je dokument koji obuhvaća plan rada po predmetima i po razredima, po tjednom i godišnjem broju sati te ukupnom tjednom i godišnjem broju sati. Također obuhvaća izvannastavne aktivnosti, plan realizacije posebnih programa učenja stranih i klasičnih jezika, dopunskog i dodatnog rada te sata razrednika. Nastavni program je dokument koji detaljno opisuje nastavne predmete s iznesenim ciljevima, zadaćama, odgojno-obrazovnim sadržajima i rezultatima koje treba postići poučavanjem/učenjem u svakoj temi. Također obuhvaća izborne nastavne predmete te posebne programe učenja stranih i klasičnih jezika sa svim prije nabrojenim.²¹

"Ciljevi odgoja i obrazovanja u školskim ustanovama su:

1. Osigurati sustavan način poučavanja učenika, poticati i unapređivati njihov intelektualni, tjelesni, estetski, društveni, moralni i duhovni razvoj u skladu s njihovim sposobnostima i sklonostima,
2. Razvijati učenicima svijest o nacionalnoj pripadnosti, očuvanju povijesno-kulturne baštine i nacionalnog identiteta,
3. Odgajati i obrazovati učenike u skladu s općim kulturnim i civilizacijskim vrijednostima, ljudskim pravima i pravima djece, osposobiti ih za življenje u multikulturalnom svijetu, za poštivanje različitosti i toleranciju te za aktivno i odgovorno sudjelovanje u demokratskom razvoju društva,
4. Osigurati učenicima stjecanje temeljnih (općeobrazovnih) i stručnih kompetencija, osposobiti ih za život i rad u promjenjivom društveno-kulturnom kontekstu prema zahtjevima tržišnog gospodarstva, suvremenih informacijsko-komunikacijskih tehnologija i znanstvenih spoznaja i dostignuća,

²¹ Prema Nastavni plan i program str.10

5. Osposobiti učenike za cjeloživotno učenje."²²

"Ishod učenja su iskazi o očekivanim postignućima učenika. Njime se određuje što učenik treba znati, razumjeti i biti u stanju učiniti nakon određenog razdoblja učenja, odnosno poučavanja. Usmjerenost na ishod učenja traži individualizirani pristup i sustavno praćenje procesa učenja kako bi se osiguralo ne samo da svaki učenik stekne određena znanja, razumije njihovu primjenu i osvjedoči se u njihovu učinkovitost, nego da učenjem tih sadržaja upozna sebe, otkrije svoje jake strane i stekne samopouzdanje te osvijesti preduvjete za uspješnu primjenu naučenoga."²³

Stručni suradnici u školi su pedagog, psiholog, defektolog, socijalni radnik i knjižničar, a njihov rad je usmjeren na sva područja odgojno-obrazovne djelatnosti i sudionike koji sudjeluju u ostvarivanju ciljeva škole. Područja kojim se suradnici bave su:

- "Pripremanje školskih odgojno-obrazovnih programa i njihove realizacije,
- Neposredno sudjelovanje u odgojno-obrazovnom procesu,
- Vrijednovanje odgojno-obrazovnih rezultata, provođenje studijskih analiza, istraživanja i projekata,
- Stalni stručni razvoj nositelja odgojno-obrazovne djelatnosti u školi,
- Bibliotečno-informacijska i dokumentacijska djelatnost."²⁴

4. Nacionalni okvirni kurikulum

"Nacionalni okvirni kurikulum (NOK) predstavlja osnovne sastavnice predškolskog, općega obveznog i srednjoškolskog odgoja i obrazovanja, uključujući odgoj i obrazovanje za djecu s posebnim odgojno-obrazovnim potrebama."²⁵

Za bolje razumijevanje razloga uvođenja ovog dokumenta, najprije je potrebno objasniti same nazive. "Nacionalni je zato što se donosi na nacionalnoj razini, uvažavajući mišljenja društvenih, kulturnih, gospodarskih čimbenika, znanstvene i stručne javnosti, kao i

²² Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi, Članak 4.

²³ Kurikulum građanskog odgoja i obrazovanja. Str. 5.

²⁴ Nastavni plan i program, str 19.

²⁵ Nacionalni okvirni kurikulum, Zagreb, 2010. Str 11.

samih građana. Okvirni je zato što obuhvaća najširi okvir odgojno-obrazovnog djelovanja (poučavanja) i odgojno-obrazovnog procesa (učenja). Utvrđuje bitna suvremena područja iz kojih proizlaze jezgroviti i razlikovni kurikulum, odnosno nastavni predmeti i moduli kao njihovi dijelovi, te školski kurikulum."²⁶ Kurikulumski sustav označava vrijednosti, ciljeve, načela, sadržaj i opće ciljeve odgojno-obrazovnih područja, vrednovanje učeničkih postignuća te vrjednovanje i samovrjednovanje ostvarivanja nacionalnog kurikulumu."²⁷

Nacionalni okvirni kurikulum (NOK) određuje četiri odgojno-obrazovna ciklusa za stjecanje temeljnih kompetencija. Prvi ciklus čine 1., 2., 3. i 4. razred osnovne škole, drugi 5. i 6. te treći 7. i 8. razred. Budući da se rad bavi samo osnovnim školama, četvrti ciklus se neće detaljno razrađivati.

4.1. Struktura nacionalnog okvirnog kurikulumu

Nacionalni okvirni kurikulum u osnovnoj školi		
JEZGROVNI KURIKULUM	DIFERENCIRANI KURIKULUM	ŠKOLSKI KURIKULUM
odnosi se na sve učenike; jednak je i obvezan za sve učenike, izuzev učenika s teškoćama; ocjenjuje se brojčanom ocjenom	jedan ili više izbornih nastavnih predmeta ponuđenih na nacionalnoj i/ili i školskoj razini; čini dio obrazovnoga standarda učenika; ocjenjuje se brojčanom ocjenom	fakultativni nastavni predmeti, dodatna i dopunska nastava, izvannastavne aktivnosti, projekti, ekskurzije i druge ponude škole učenicima; može se ocjenjivati (brojčano ili opisno), ali ne mora
Međupredmetne teme protežu se kroz sve dijelove NOK-a, ili se programiraju kao posebni nastavni predmeti ili moduli u dijelu školskoga kurikulumu		

Tablica 2. Struktura nacionalnog okvirnog kurikulumu²⁸

²⁶ Nacionalni okvirni kurikulum, Zagreb, 2010. Str 13

²⁷ Nacionalni okvirni kurikulum, Zagreb, 2010. Str 11.

²⁸ Nacionalni okvirni kurikulum, Str. 20

NOK se sastoji od jezgrovnog, diferenciranog ili razlikovnog te školskog kurikuluma. Jezgrovni kurikulum je baza za stjecanje temeljnih kompetencija u osnovnoj školi. Diferencirani ili razlikovni skup je nastavnih predmeta koji se učenicima nudi na nacionalnoj i/ili školskoj razini. Jezgrovni i diferencirani kurikulum čine obrazovni standard učenika. Školski kurikulum škola prilagođava mogućnostima, uzimajući u obzir odgojno-obrazovne potrebe i prioritete učenika i škole te sredine u kojoj škola djeluje. Izrađuje se u suradnji s djelatnicima škole, učenicima, roditeljima i lokalnom zajednicom.

Izborni predmet je obvezni predmet koji ulazi u obrazovni standard učenika. Primjer izbornog predmeta je Etika koja služi za stjecanje temeljnih etičko-moralnih kompetencija i osnovnog znanja o religiji, a za one je učenike koji ne upisuju Vjeronauk. Fakultativni nastavni predmet je onaj koji učenik izabire iz ponude u školskom kurikulumu i nije obavezan. Primjer fakultativnog su strani jezici, Građanski odgoj i obrazovanje, Informacijsko-komunikacijska tehnologija, Medijska kultura, Govorništvo, itd.²⁹

Planiranje i provedba međupredmetnih tema pridonosi povezivanju nastavnih predmeta u školi. Osim provedbi tijekom satova, zajedničkim projektima i modulima se povećava učinkovitost razvoja tema. Kurikulum obuhvaća šest tema, a jedna od njih je Građanski odgoj i obrazovanje koji će se objasniti u sljedećim poglavljima.

Odgojno-obrazovna područja su povezane cjeline srodnih predmeta, a u NOK-u izražavaju i određuju temeljne kompetencije učenika u svakom pojedinom području. "Temeljne kompetencije učenika izražene su u očekivanim učeničkim postignućima ili odgojno-obrazovnim ishodima koji predstavljaju jasno iskazana očekivana znanja, vještine i stavove koje učenici trebaju steći i moći pokazati po završetku određenog programa, odgojno-obrazovnog ciklusa ili stupnja obrazovanja."³⁰ Odgojno-obrazovna područja i međupredmetne teme omogućuju učenicima da probleme o kojima uče sagledavaju s motrišta različitih disciplina odnosno predmeta.

Nacionalni okvirni kurikulum uključuje ova odgojno-obrazovna područja:

- Jezično-komunikacijsko područje
- Matematičko područje
- Prirodoslovno područje

²⁹ Prema Nacionalni obrazovni kurikulum, str. 22

³⁰ Nacionalni okvirni kurikulum, Str. 30.

- Tehničko i informatičko područje
- Društveno-humanističko područje
- Umjetničko područje
- Tjelesno i zdravstveno područje

4.2. Cjelovita kurikularna reforma

"Projektom Hrvatski nacionalni obrazovni standard (HNOS) te donošenjem novog Nastavnog plana i programa za osnovnu školu 2006. Godine započele su kvalitativne promjene na osnovnoškolskoj razini u dijeli koji se odnosi na programske sadržaje. Nacionalni okvirni kurikulum (NOK,2011.) dokument je kojim se pokušalo ostvariti usklađivanje različitih razina odgoja i obrazovanja, definira odgojno-obrazovna područja, međupredmetne teme i odgojno-obrazovne cikluse. Cjelovita kurikularna reforma prva je mjera kojom je započela realizacija Strategije obrazovanja, znanosti i tehnologije prihvaćene u Hrvatskom saboru u listopadu 2014."³¹ Prije same reforme intenzivno se radilo na izradi Hrvatskog kvalifikacijskog okiva (HKO) kojim se uređuje cjelokupan sustav kvalifikacija na svim odgojno-obrazovnim razinama putem standarda zanimanja i standarda kvalifikacije temeljenih na ishodima učenja i usklađenih s potrebama tržišta rada, pojedinca i društva u cjelini. HKO je također usmjeren na razvoj kompetencija temeljen na provjerljivim ishodima učenja.³²

Planiranje dokumenata i njihova izrada nije bila koordinirana, tako da se u svakom spominju isti termini, ali su međusobno neusklađeni. Nemaju iste ciljeve i načela odgojno-obrazovnih razina, određivanje terminologije je neujednačeno (npr. pojmovi kurikulum i kompetencije), ishodi učenja nisu isti, vrednovanje i procjenjivanje nije usklađeno. Cjelovita kurikularna reforma bi trebala obuhvatiti sve bitne stavke dokumenata na jednom mjestu s usklađenim terminima, načelima, vrijednostima i ciljevima. Međutim, budući da je tek predstavljena javnosti (dio dokumenata je izašao sredinom, a ostatak kraj veljače 2016.), ne očekuje se tako skoro uvođenje, pogotovo uzmemo li u obzir možda potrebno stručno usavršavanje nastavnika.

³¹ Okvir nacionalnog kurikuluma, 2015. Str. 4

³² Prema Okvir nacionalnog kurikuluma, str 4-

"Okvir nacionalnog kurikuluma (ONK) je nacionalni krovni kurikularni dokument koji na općoj razini određuje elemente kurikularnog sustava za sve razine i vrste dovisokoškolskog odgoja i obrazovanja. ONK je osnova za izradu nacionalnih kurikuluma za pojedine razine i vrste odgoja i obrazovanja, a njegove postavke utječu i na izradu ostalih nacionalnih kurikularnih dokumenata, kao i onih izrađenih na drugim razinama."³³

5. Zdravstveni odgoj i obrazovanje

"Zdravstveni odgoj i obrazovanje ostvaruju se u školi timskim radom i u suradnji odgojno-obrazovnih i zdravstvenih djelatnika. Opći cilj interdisciplinarnoga rada je promicanje zdravlja i zdravoga načina života, usvajanje zdravih životnih navika, pravilne prehrane i redovite tjelesne aktivnosti."³⁴

"Svrha zdravstvenog odgoja je uspješan razvoj djece i mladih da bi stasali u zdrave, zadovoljne, uspješne, samosvjesne i odgovorne osobe. Opći cilj zdravstvenog odgoja, temeljen na holističkom poimanju zdravlja, jest promicanje zdravlja, zdravih stilova života i usvajanje zdravih životnih navika kroz interdisciplinarni rad i provedbu odgojno-obrazovnih sadržaja u okviru obveznih i izbornih predmeta, školskih preventivnih programa, projekata i sadržaja pripremljenih za provedbu na satu razrednika."³⁵

Osim školskih programa, na zdravlje prvotno utječu okolina i životne navike te je potrebno u provedbu zdravstvenog odgoja uključiti i roditelje. "Zdravlje se prema Svjetskoj zdravstvenoj organizaciji definira kao fizičko, duševno i socijalno blagostanje, a ne samo odsutnost bolesti i iznemoglosti. U sigurnoj i poticajnoj sredini škole i roditeljskog doma učenici trebaju naučiti preuzimati odgovornost za vlastito zdravlje, što podrazumijeva stjecanje znanja o zdravoj prehrani, učenje o spolno prenosivim bolestima, očuvanju reproduktivnog zdravlja, odgovornom roditeljstvu, učinkovitim suprotstavljanju uživanju sredstava ovisnosti i drugim rizičnim ponašanjima."³⁶

³³ <http://www.kurikulum.hr/okvir-nacionalnog-kurikuluma-onk/>

³⁴ Nastavni plan i program zdravstvenog odgoja za osnovne i srednje škole, str. 24.

³⁵ Nastavni plan i program zdravstvenog odgoja za osnovne i srednje škole. Str. 2.

³⁶ Nastavni plan i program zdravstvenog odgoja za osnovne i srednje škole. Str. 24.

"U radu s učenicima, preventivni odgojno-obrazovni program potrebno je temeljiti na višedimenzionalnom modelu zdravlja koji uključuje područja tjelesnog, emocionalnoga, mentalnoga, socijalnoga, osobnoga i duhovnoga zdravlja."³⁷

5.1. Moduli zdravstvenog odgoja

Nastavni plan i program sastoji se od četiri modula: Živjeti zdravo, Prevencija ovisnosti, Prevencija nasilničkog ponašanja i Spolno/rodna ravnopravnost i odgovorno spolno ponašanje. Dio je predviđen za obradu na satu razrednika, a dio u suradnji sa stručnim suradnicima, pedagozima, psiholozima, stručnjacima edukacijsko-rehabilitacijskog profila te socijalni pedagozi.

U prvom modulu (Živjeti zdravo) učenici uče o pravilnoj prehrani, osobnoj higijeni, tjelesnoj aktivnosti i mentalnom zdravlju. Učenicima se pokušava ukazati na važnost zdrave prehrane i stjecanje pozitivnih navika osobne higijene. Drugi modul (Prevencija nasilničkog ponašanja) bazira se na bontonu, primjerenom i odgovornom ponašanju prema ostalim učenicima, roditeljima, profesorima, ali i životinjama.

Treći modul (Prevencija ovisnosti) je usmjeren na tradicionalne teme vezane uz prevenciju pušenja, korištenja alkoholnih pića i zlouporabe droga, ali također i prevenciju kockanja i klađenja te sigurnost u prometu (stradavanje mladih i prometne nesreće uzrokovane alkoholom). Četvrti modul (Spolno/rodna ravnopravnost i odgovorno spolno ponašanje) upozorava na prevenciju zaraza spolno prenosivih bolesti. Za sve teme koje se obrađuju pazi se na dobnu prilagođenost sadržaja i metode poučavanja, naglasak je na interaktivnim metodama poučavanja i poticanju učenika na diskusiju i kritičko razmišljanje te vrijednosnu otvorenost.³⁸

r.b.	Moduli	Razred/planirani broj sati po modulu			
		1. razred	2. razred	3. razred	4. razred
1	Živjeti zdravo	6	6	6	6
2	Prevencija nasilničkog ponašanja	2	3	2	2
3	Prevencija ovisnosti	2	2	1	3

³⁷ Nastavni plan i program zdravstvenog odgoja za osnovne i srednje škole, str. 24.

³⁸ Prema Nastavni plan i program zdravstvenog odgoja za osnovne i srednje škole, str.3.

4	Spolna/rodna ravnopravnost i spolno odgovorno ponašanje	0	0	2	2
Ukupno sati		10	11	11	12

Tablica 2. Nastavni plan za provedbu zdravstvenog odgoja u osnovnoj školi (razredna nastava)

Iz Tablice 2. možemo zaključiti kako je u razrednoj nastavi (prva 4 razreda osnovne škole) pozornost bazirana na prvi modul, a četvrti modulom se počinju baviti tek u 3. razredu. S obzirom na malu količinu predmeta i nastavnih sati tijekom tog perioda, 10 sati za 1. razred nije mala brojka.

r.b.	Moduli	Razred/planirani broj sati po modulu			
		5. razred	6. razred	7. razred	8. razred
1	Živjeti zdravo	4	3	5	4
2	Prevenција nasilničkog ponašanja	4	2	2	2
3	Prevenција ovisnosti	2	3	2	2
4	Spolna/rodna ravnopravnost i spolno odgovorno ponašanje	2	4	3	4
Ukupno sati		12	12	12	12

Tablica 3. Nastavni plan za provedbu zdravstvenog odgoja u osnovnoj školi (predmetna nastava)

Tijekom viših razreda osnovne škole (Tablica 3.) ukupni broj godišnjih sati provedbe je 12, a otprilike se podjednako pridaje pažnja svakom modulu.

r.b.	Moduli	Razred/planirani broj sati po modulu			
		1. razred	2. razred	3. razred	4. razred
1	Živjeti zdravo	4	4	3	2
2	Prevenција nasilničkog ponašanja	2	2	2	2
3	Prevenција ovisnosti	2	2	2	0
4	Spolna/rodna ravnopravnost i spolno odgovorno ponašanje	4	4	5	0
Ukupno sati		12	12	12	4

Tablica 4. Nastavni plan za provedbu zdravstvenog odgoja u srednjoj školi

U srednjoj školi smanjuje se broj sati prvog modula (Tablica 4.), drugi modul je konstantan na 2 sata godišnje, a treći i četvrti modul se uopće ne provodi u 4. razredu. Budući

da većina učenika postaje punoljetna tijekom 4. razreda srednje škole, nije posve jasno zašto se ta dva modula ne provode, s obzirom na dostupnost alkohola i cigareta.

Relevantne informacije o zdravstvenom odgoju nećemo naći na internetskoj stranici www.zdravstveniodgoj.com (bez obzira što je podnaslov stranice "Sve relevantne informacije vezane za temu zdravstvenog odgoja"). Kada se u hrvatsku verziju pretraživača *Google* unese upit "zdravstveni odgoj", ova stranica je prvo ponuđeno, a tek nakon poveznice na internetsku stranicu Agencije za odgoj i obrazovanje (www.azoo.hr) koja nudi službene informacije i dokumente relevantne za taj program. Ne možemo zaključiti zašto se pokušava dezinformirati javnost, bez da ne dovedemo u pitanje zasljepljivanje roditelja koji traže koju informaciju više o tome što im djeca novo uče u školi. Osim o zdravstvenom odgoju, piše se i o Građanskom odgoju, Kurikulumu, postoji i dio za roditelje, o rodnoj ideologiji, pornografiji, pedofiliji, homoseksualnosti i sličnim temama, a većina dokumenata koje dijele kao relevantne su samo prijepis članaka sa drugih portala, bez imena autora, pa čak ni datuma (budući da su dokumenti spremljeni u PDF format, nekritičko oko možda ni ne posumnja u istinitost napisanog).

6. Građanski odgoj i obrazovanje

Građanski odgoj se uveo u svrhu stvaranja informiranih i motiviranih građana koji tvore demokratsko društvo uređeno na načelima ljudskih prava i ravnopravnosti. "Suvremene demokracije trebaju radne, obaviještene i odgovorne građane, odnosno državljane. Svrha poučavanja međupredmetne teme Građanski odgoj i obrazovanje pridonijeti osposobljenosti učenika za aktivno i učinkovito obavljanje građanske uloge. Među značajnije elemente ove međupredmetne teme ubrajaju se znanja, vještine, sposobnosti i stavovi koji razvijaju demokratsku svijest učenika i potiču ih na aktivno i učinkovito sudjelovanje u razvoju demokratskih odnosa u školi, lokalnoj zajednici i društvu, pridonose razvoju vlastitoga identiteta, boljemu upoznavanju i poštovanju drugih te senzibiliziraju i osvješćuju učenike za rješavanje globalnih problema na načelima demokracije, posebice pravednosti i mirotvorstva."³⁹

³⁹ Nacionalni okvirni kurikulum, 2010. str. 26.

"Boljim upoznavanjem sebe i svoje uloge razvoju društva te prihvaćanjem različitosti drugih, učenici razvijaju samostalnost, osobni integritet te pozitivan odnos s drugim učenicima i okolinom. Objedinjujućim temama građanskoga odgoja i obrazovanja unaprijedit će se suradnja škole, obitelji, lokalne zajednice i društva."⁴⁰

Učenici će:

- Steći znanja i razviti svijest o važnosti demokratskih načela, institucija i procesa u vlastitom društvu, Europi i na globalnoj razini
- Razviti pozitivan stav i zanimanje za stvaralačko i učinkovito sudjelovanje u životu škole i neposredne zajednice u kojoj žive
- Razviti pozitivan stav i zanimanje za stvaralačko i učinkovito sudjelovanje u društvenom životu kao odrasli građani
- Razviti svijest o pravima, dužnostima i odgovornostima pojedinca, jednakopravnosti u društvu, poštovanju zakona, snošljivosti prema drugim narodima, kulturama i religijama te različitosti mišljenja
- Biti osposobljeni za kritičko prosuđivanje društvenih pojava
- Biti osposobljeni za uporabu i procjenu različitih izvora informiranja pri donošenju odluka i prihvaćanju obveza⁴¹

6.1. Struktura kurikuluma građanskog odgoja i obrazovanja

"U 1. ciklusu kurikulum je usmjeren na učenika kao aktivnog i odgovornog građanina razredne, školske i lokalne zajednice; u 2. i 3. ciklusu se ishodi iz 1. ciklusa proširuju učenjem za građanina hrvatske domovinske zajednice, a u 4. ciklusu se postignuća iz prva tri ciklusa nadopunjuju učenjem za građanina europske i međunarodne zajednice."⁴² Kurikulum je usmjeren na razvoj građanske kompetencije. Kompetencije obuhvaćaju "razvoj demokratske svijesti učenika, poticanje aktivnog i učinkovitog sudjelovanja u razvoju demokratskih odnosa

⁴⁰ Nacionalni okvirni kurikulum, 2010. str 27.

⁴¹ Nacionalni okvirni kurikulum, str 27.

⁴² Kurikulum građanskog odgoja i obrazovanja, 2010. str.6

u školi, lokalnoj zajednici i društvu u cjelini s osloncem na načela ljudskog dostojanstva, demokracije, pravde i mirotvorstva."⁴³ Razvijanje kompetencija uključuje razvijanje "strukturne i funkcionalne dimenzije: znanje *što*, znanje *kako* i znanje *zašto*. Kurikulumom se uređuju svi aspekti života i rada u školi što uključuje demokratsko upravljanje školom, suradnju škole i lokalne zajednice (znanje *s/sa*) te uspostavu demokratske školske kulture kao odgovarajućeg konteksta učenja za građanstvo (znanje *u*)."⁴⁴

Odgovno-obrazovni ciklus	Pripadništvo određenoj zajednici u sklopu koje učenik ostvaruje odgovarajuća prava i ima odgovarajuće odgovornosti	Funkcionalne dimenzije građanske kompetencije	Strukturne dimenzije građanske kompetencije	Ishod / postignuće
1. ciklus (1.-4. razred osn.šk.)	Učenik kao građanin razredne, školske i lokalne zajednice	znanje i razumijevanje, vještine i sposobnosti, vrijednosti i stavovi (znanje <i>što</i> + znanje <i>kako</i> + znanje <i>zašto</i> + znanje <i>s/sa</i> + znanje <i>u</i>)	Ljudskopravna politička društvena kulturna gospodarska ekološka	Učenik kao emancipirani i društveno angažirani građanin različitih zajednica u kojima ima status nositelja prava i odgovornosti
2. i 3. ciklus (5. do 8. razred osn.šk.)	Učenik kao građanin hrvatske domovinske zajednice			
4. ciklus (1. i 2. razred sred.šk.)	Učenik kao građanin hrvatske domovinske zajednice te građanin europske i međunarodne zajednice			

Tablica 5. Struktura kurikuluma građanskog odgoja i obrazovanja⁴⁵

Budući da je ovo međupredmetna tema, ona se s ciklusima uvodi postepeno kroz više predmeta i izvannastavne aktivnosti, a kasnije i kao izborni i obavezni predmet. U 1. ciklusu se povodi upravo kroz predmete i izvannastavne aktivnosti, u 2. ciklusu se uvodi izborni modularni pristup u sklopu kojeg se učenici bave pojedinim temama, a mogu se oslanjati na neke već postojeće module (Osnove demokracije, Prava potrošača itd.). U 3. ciklusu se osim

⁴³ Kurikulum građanskog odgoja i obrazovanja, 2010. str.5

⁴⁴ Kurikulum građanskog odgoja i obrazovanja, 2010. str.6

⁴⁵ Prema Kurikulumu građanskog odgoja i obrazovanja, str. 7

svoga navedenog uvodi i kao izborni predmet, u 4. ciklusu se uvodi kao obavezni predmet, a modularni pristup postaje obavezan, te se na kraju u 5. ciklusu nastavlja sve kao obavezno za provedbu.

Za provedbu programa u bilo kojem ciklusu, nastavnici koji ga provode moraju proći stručno usavršavanje za osnovnu školu (1., 2. i 3. ciklus), a specijalistički studij za srednju školu (4. i 5. ciklus). Ono se provodi u Agenciji za odgoj i obrazovanje (www.azoo.hr) ili u drugim organizacijama koje imaju suglasnost MZOS-a. Na istoj internetskoj stranici postoje i primjeri dobre prakse planiranja izvršavanja programa s primjerima radionica za pojedine teme (http://www.azoo.hr/index.php?option=com_content&id=5472:primjeri-dobre-prakse-planiranja-i-programiranja-goo-a&Itemid=615).

U svakom ciklusu knjižničar može pridonijeti izvršavanju teme. Glavni problem nedostatka vremena u svim nastavnim predmetima može se riješiti poticanjem učenika da posjećuju knjižnicu. Knjižničar s učenicima može izrađivati plakate, održavati radionice i igre, davati im zadatke pronalaska informacija, a sve to povezano s temom koja se obrađuje i dio je građanskog odgoja. Iako su teme prilagođene uzrastu i jasno objašnjene u posebnim priručnicima, potrebno je dosta vremena i truda kako bi se osmislilo kvalitetno provođenje vremena u knjižnici, što dodatno i opterećuje same knjižničare. Praksa u školama su obilježavanja posebnim obljetnicama i datuma vezanih za kulturu, povijest i književnike. U sklopu tih proslava se teme iz građanskog odgoja također obavljaju, iako nije posebno naglašeno niti zapisano u dnevnicima. Problem takvih projekata je samovolja učenika i proučavanja konkretne teme. U slučaju da učitelj ili razrednik nije posebno naglasio obilježavanje obljetnice, upitno je koliko učenika će biti prisutno tih dana u knjižnici, obrazovati se o temi i zapamtiti naučeno.

6.2. Eksperimentalna provedba kurikuluma građanskog odgoja i obrazovanja

Nakon predstavljanja i uvođenja programa, po odluci Ministarstva znanosti, obrazovanja i sporta uvela se eksperimentalna provedba u 8 osnovnih i 4 srednje škole kroz dvije školske godine (2012./2013. i 2013./2014.). Istraživanje nakon provedbe se provelo u tri

ciljne skupine: učenici, učitelji/ nastavnici i ravnatelji u svim školama, a koristila se metoda anketnih upitnika i grupnog intervjua.⁴⁶

Škole su dobrovoljno ulazile u eksperimentalnu provedbu pa je istraživače začudilo što postoji neujednačenost interesa za samu provedbu. Dio nastavnika je bio zainteresiran, a dijelu je interes došao tijekom same provedbe. Iako se odluka morala dovesti demokratski, budući da u školi svi nastavnici sudjeluju u provedbi, izgleda da to nije bio slučaj. Zbog toga je od strane nekih postojao određeni otpor prema kurikulumu te iako su nastavnici tvrdili da program nije ništa novo te se već slično provodi u školi, odgovori učenika nisu potvrdili te tvrdnje.

Ankete nakon provedbe su pokazale neke nedostatke u znanju, ali i poboljšanje međuljudskih odnosa, prihvaćanje odgovornosti i prava, toleranciji. Najveći doprinos je bio u odnosima učenika međusobno, učenika i učitelja te prema učenicima s posebnim potreba, onima koji dolaze iz siromašnijih obitelji ili drugih vjeroispovijesti. Istraživanje je pokazalo kako su nastavnici poticali učenike na izražavanje svoga mišljenja, ali ne onoliko koliko to kurikulum zahtijeva, pogotovo jer ta mišljenja nisu dovele do debata i dogovora oko aktivnosti.

Istraživanje pokazuje kako se značajan dio nastavnika nije osjećao spremno za održavanje programa, stručno usavršavanje nije bilo dostatno, a iskustva s temama nisu imali ni tijekom ostalog obrazovanja. Najviše pažnje su pridali temama nasilja i smirivanju sukoba, manje zaštiti okoliša, a skoro uopće ljudskim pravima i odgovornim građanima. Zbog osjećaja manjka kompetencije je lako shvatiti zašto nisu bili zainteresirani za provedbu. Ipak, većina učitelja i nastavnika dala je pozitivno mišljenje o kurikulumu, pogotovo o dijelu ravnopravnosti, kritičkog pristupa stvarnosti, argumentiranju stavova, solidarnosti, itd.

Za unapređenje kurikuluma većina nastavnika predlaže odgovarajuću satnicu, materijali, razmjenu iskustava među učiteljima i nastavnicima, mogućnost bolje suradnje s roditeljima i organizacijama te ugradnja vrijednosti koji promiču GOO u cijelu školu. Polovica nastavnika traži pojednostavljene sadržaja, kontinuirano praćenje postignuća učenika te osnivanje centra za promicanje GOO-a, a više od 70% vidi povećanu aktivnost učenika u odlučivanju o školskim pitanjima.

⁴⁶ Cijelo poglavlje prema "Eksperimentalna provedba kurikuluma građanskog odgoja i obrazovanja"

7. Istraživanje

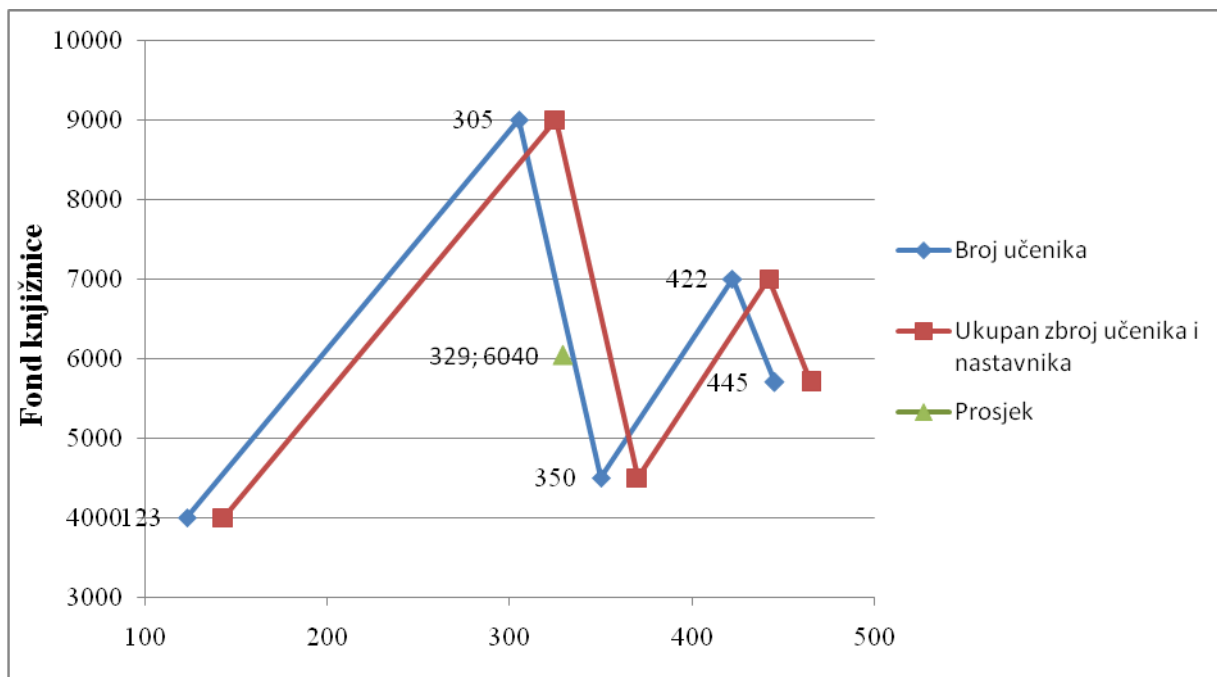
U svrhu praktičnog dijela diplomskog rada provelo se istraživanje u gradu Zagrebu i Dubrovniku (i okolici) u Republici Hrvatskoj. Intervjuom su se anonimno ispitali osnovnoškolski knjižničari. Do ispitanika je bilo teško doći jer su prve dvije knjižničarke odbile sudjelovati u istraživanju tako da se na *Facebook* grupu "Knjižničari" stavio poziv na sudjelovanje. Ni tu odaziv nije bio veliki - javile su se dvije knjižničarke iz Zagreba i jedna iz Dubrovnika. U međuvremenu se došlo još do par ispitanika, tako da je konačan broj 2 u Zagrebu i 3 u Dubrovniku, s tim da dvije knjižničarke rade u dvije škole na pola radnog vremena, tako da je sveukupno obuhvaćeno 5 škola u Dubrovniku i okolici. Svaki intervju je trajao oko pola sata i provodili su se od sredine 3. do sredine 4. mjeseca.

7.1. Metodologija

Intervju je razgovor između istraživača i informanta. U odgojno-obrazovnom procesu informanti su sudionici odgojno-obrazovnog procesa učitelji, učenici i roditelji. U ovom radu se vodio strukturirani intervju⁴⁷, a on se vodi uz unaprijed precizno definirana pitanja na koja se ne može odgovoriti s "da" i "ne", već su otvorenog tipa. Na taj način informant može slobodnije iznijeti svoje mišljenje.⁴⁸ Također, neka pitanja mogu biti preformulirana, postavljena u hipotetske situacije ili prilagođena ispitaniku. U samom radu se intervjui obrađuju p o pitanjima, analizirajući svako pitanje s odgovorima odvojeno.

⁴⁷ Prema Kvalitativni pristup istraživanju odgojno-obrazovnog procesa, str. 50.: Postoje tri vrste intervjuja: nestrukturirani, polustrukturirani i strukturirani intervju, a u ovom istraživanju se provodi strukturirani intervju.

⁴⁸ Prema Kvalitativni pristup istraživanju odgojno-obrazovnog procesa, Str. 50

Grafikon 1. Omjer fonda knjižnice i učenika u školi

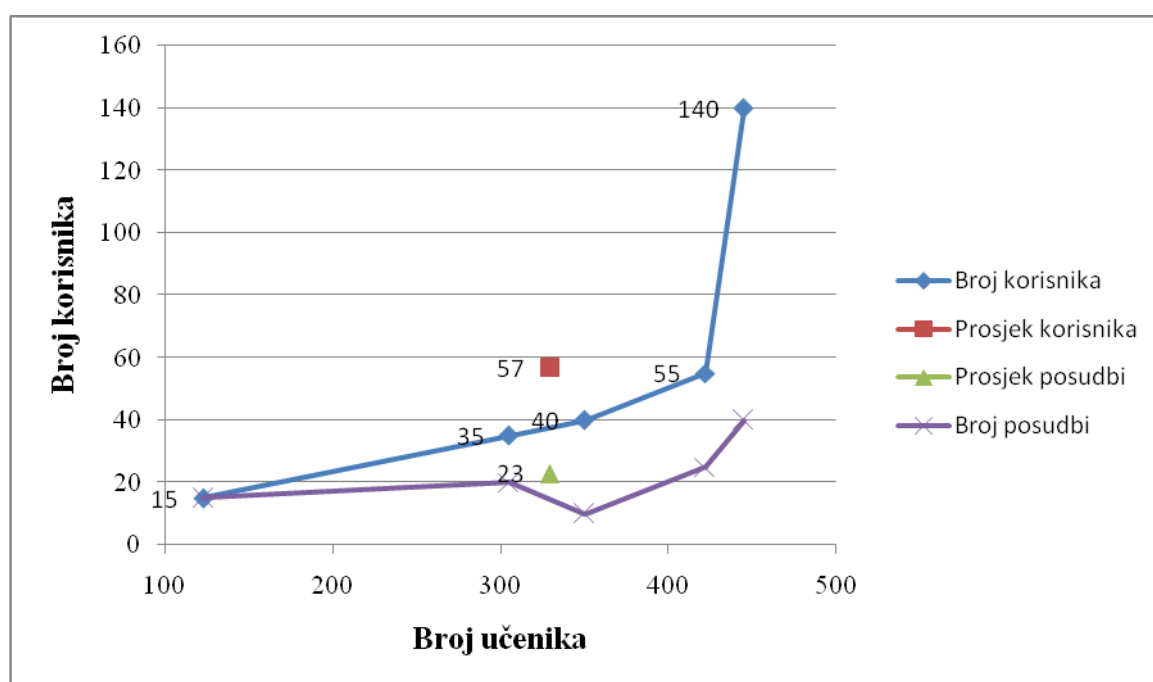
U Grafikonu 1 prikazan je omjer fonda knjižnice i broja učenika u školi (linija plave boje uz koju je ispisan broj učenika), te fonda i ukupnog zbroja učenika i nastavnika (crvenom bojom). Prosjek učenika u ispitanim školama je 329, a prosjek knjižničnog fonda je 6040 (označeno zelenim trokutom na Grafikonu 1). Iako je uobičajeno da se broj učenika dosta drugačiji u školama zbog različitih općina koje škola obuhvaća, razlika u količini fonda je iznenađujuća. Iako nijedna knjižnica ne broji manje od propisanih 12 knjiga po učeniku⁴⁹, dvije su dosta blizu, a dvije odskaku količinom od čak 28 jedinica građe po korisniku. Budući da ovaj standard uključuju sve korisnike u školi (učenici, stručna služba, učitelji i nastavnici) na broj učenika smo za potrebe statistike dodali 20 kao prosječni broj stručnog kadra u osnovnoj školi (crvena linija na Grafikonu 1.). To je prosječno 17 knjiga po korisniku, što je vrlo pohvalno s obzirom da knjižnice dobivaju vrlo malo novca za nadopunu fonda (ili ne dobivaju uopće).⁵⁰

⁴⁹ Prema: Standard za školske knjižnice, str 5. "Uzimajući u obzir broj učenika, učitelja, nastavnika, odgajatelja i stručnih suradnika, broj jedinica knjižnične građe ne smije biti manji od 12 po učeniku."

⁵⁰ Standard propisuje da se knjižnična građa nadopunjava svake školske godine s 0,5 do 2 jedinice po korisniku.

7.2. Ispitanici

Svi ispitani knjižničari su magistri knjižničarstva (po novom sustavu) i diplomirani bibliotekari (po starom sustavu). Jedan ispitanik još nije položio stručni ispit jer je novozaposleni. Svi ispitanici rade sami, a prosjek radnog staža iznosi 6 godina.

Grafikon 2. Omjer broja korisnika i broja učenika u školama

Prosječni broj korisnika je 57 (crveni kvadrat na Grafikonu 2), najčešće učenika, a prosječna količina posudbi je 23 (zeleni trokut na Grafikonu 2). Iz Grafikona 2 je očito kako knjižnice s više učenika imaju veći broj dnevnih korisnika, a veliki odmak od čak 140 korisnika dnevno ima knjižnica s najvećim broje učenika. Učenici u knjižnicu dolaze radi posudbe fonda, druženja, učenja, pisanja zadaća i prezentacija, izradu izlaganja i plakata. U jednoj knjižnici je organiziran produženi boravak, a u jednoj obitavaju i učenici koji ne idu na vjeronauk. Vrlo važna činjenica oko ovih brojki je ta što nisu sve školske knjižnice jednako opremljene, ali ni dovoljno velike za veći broj korisnika. To je slučaj kod najmanje knjižnice sa 123 učenika, gdje se broj korisnika i posudbi poklapaju, budući da je knjižnica izrazito mala sa svega par polica i stola za knjižničarku, bez mogućnosti čitaonice ili dodatnih sadržaja. Bez obzira na to, knjižničarka se i dalje trudi približiti knjižnicu i čitanje djeci, organizirajući predavanja i radionice u prostoru koji ima.

7.3. Rezultati

Odgovori se analiziraju pitanje po pitanje, ne povezujući jedno s drugim, osim ako nije neophodno za objašnjenje stanja u knjižnici. Odgovori često razlikuju po duljini, dijelom jer su neki razgovori bili snimani, a drugi pisani na papir pa su ispitanici bili suzdržaniji od objašnjavanja. Također, važno je naglasiti kako se cijeli intervju bazira na osobnim mišljenjima, stavovima i stanju u školi iz perspektive školskog knjižničara, koji je više ili manje infiltriran u program

Nakon prikupljanja osnovnih podataka o fondu i učenicima, prvo pitanje je bilo tko u školi provodi programe Zdravstvenog te Građanskog odgoja i obrazovanja. Najčešći odgovor je bio da to rade učitelji razredne nastave, a u višim razredima razrednici u suradnji sa stručnim suradnicima. Ispitanici su naglasili kako je u nižim razredima lakše raditi zbog prirode i društva i tjelesnog. U višim razredima se osim na satu razrednika radi i kroz predmete jer se neke teme preklapaju, najčešće su sigurni za satove tjelesnog i zdravstvenog odgoja, biologije, ali i zemljopisa, povijesti, kemije i hrvatskog jezika. Ako se neka tema građanskog odgoja veže na neku temu nastavne cjeline, profesori odrade oboje u sklopu tog nastavnog predmeta. Zdravstveni odgoj se u jednoj školi odvija svaki dan na način da učenici razredne nastave vježbaju na početku prvog sata kako bi se razgibali, a na zidovima učionice postoje i plakati s tom temom. U knjižnicama se programi provode većinom kroz obilježavanje obljetnica i važnih datuma. Budući da je ta praksa postojala i prije, dio ispitanika nije bio svjestan da dio takvih obilježavanja jest dio programa, bez obzira što su svi čitali kurikulume.

Sljedeće pitanje je glasilo kojem se programu pridaje više pažnje i koji je razlog tome. Jedan ispitanik misli da se radi podjednako, jedan da je podjednako u nižim razredima, a u višim da se više pažnje pridaje zdravstvenom odgoju jer postoji kao dio gradiva, a inače je unutar predmeta više zastupljen. Potpuno oprečni odgovor je dao sljedeći ispitanik koji kaže da se u nižim razredima više radi zdravstveni odgoj jer imaju konkretne teme, plan i program i jer se bave čistoćom i higijenom. S druge strane, naglašava kako se u višim razredima dosta bave nasilništvom i građanskim odgojem. Jedan ispitanik misli da je to do učitelja i da sam odlučuje na što će se više bazirati te da je u njihovoj školi profesorima lakše odraditi zdravstveni nego teme građanskog odgoja. Posljednji ispitanik više radi na građanskom pa misli da je tako i u ostatku škole, ali nije toliko infiltrirana u program da bi bila sigurna.

U trećem pitanju se fokus stavio na dijelove programa na koje se izdvaja najviše vremena te postoji li razlog tome. Za razliku od prijašnjeg pitanja, za odgovor na ovo pitanje bilo je potrebno znati module i cikluse programa. Jedna ispitanica je rekla da rade sve jednako, a druga da je naglasaka na osvještavanju nacionalne svijesti u suradnji s profesoricom hrvatskog jezika, a razlog je jer im je stalo do toga. Ostale tri ispitanice su dale nešto opsežnije odgovore: škola jedne ispitanice surađuje s Djecom medija (društvo za komunikacijsku i medijsku kulturu). Dvije knjižničarke s učenicima rade o zaštiti na internetu i *cyber bullingu*. Tri škole su dio projekta školsko voće, a svih pet škola obilježavaju važne dane i obljetnice, na primjer: Noć knjige, Tjedan hrvatskog jezika, Napad na Dubrovnik, Pad Vukovara, Dani kruha, Dan planeta zemlje, Dani plodova zemlje, Dan NSK, Rođenja ili obljetnice književnika, itd. Jedna od ispitanica spomenula je kako su prošle godine imali gostujuća predavanja iz udruge (ne sjeća se imena) i tjedan dana su se bavili tjelesnim odgojem. Jedna ispitanica je naglasila kako se neke teme ne mogu toliko opširno obrađivati sa učenicima prvog i drugog razreda, koliko se mogu sa učenicima 7. i 8. Također misli kako su profesori u njenoj školi više nastrojeni zdravstvenom odgoju. Knjižničarka čija se škola pokušava izboriti za titulu Eko škole se s djecom dosta bavi baš ekologijom. Jedna knjižničarka je s učenicima snimala filmove o multikulturalnosti u Hrvatskoj za jednu televizijsku kuću, a surađivali su i s projektom Vrtim zdravi film u sedmim razredima. Kroz cijelu godinu održavala je radionice na temu prehrane iz kojih su djeca naučila dosta teorije, dio ih se i nakon predavanja držao propisanih mjera u prehrani.

Četvrto pitanje je bazirano na školskoj klimi: Ostvaruje li se suradnja između školskog knjižničara i nastavnika, tj. razrednika i tko inicira suradnju. Iako se originalno pitanje fokusiralo samo na programe, prikupljali su se općeniti odgovori kako bi se dobila šira slika o suradnji. Samo jedna škola nema dobro razrađenu suradnju među profesorima i knjižničarkom, iako je suradnja s ravnateljem velika. Ispitanica misli da ni prije nije postojala jer bi je uključili kad je došla na radno mjesto, a netrpeljivost među profesorima se osjeti. Profesori joj ne dolaze s pitanjima, ne traže naručivanje posebne literature te se osjeća neslaganje unutar kadra. S druge strane, kod ostale četiri ispitanice je suradnja veća, a najveća je s profesorima hrvatskog jezika i učiteljima u nižim razredima. Nastavnici većinom traže savjete, literaturu, ako postoje školske novine ih vode knjižničarka i profesorica hrvatskog jezika. Suradnju iniciraju obje strane podjednako, ovisno o razdoblju i potrebi i očito je da ljudi vole to što rade.

Peto pitanje ima sličnu tematiku, a bavi se poboljšavanjem rada i približavanje knjižnice učenicima i nastavnicima. Nastavnici većinom sami dolaze i ne treba ih poticati na istraživanje literature, osim u slučaju škole u kojima međuljudski odnosi nisu dobri, odnos prema knjižničarki nije dobar, a najviše su narušeni odnosi između nastavnika nižih i viših razreda. Knjižničarka u toj školi često surađuje sa stručnom službom, a s ravnateljem na dnevnoj bazi, provodi projekte, izrađuje kurikulume, naručuje digitalne udžbenike te piše planove i programe za predmete. S druge strane, učenici vole biti u toj knjižnici, bez obzira na zastarjelost namještaja. I u ostalim knjižnicama ispitanika učenici rado provode vrijeme, družu se, pišu zadaće te im je ne treba približavati. Većina tih učenika su iz nižih razreda i sve ispitanice iz Dubrovnika su primijetile kako se želja za čitanjem s vremenom počne gubiti. Knjižničarke na različite načine pokušavaju privući učenike te dobi u knjižnicu: izlažu nove knjige ili knjige s bliskom tematikom, predlažu filmove, stvaraju kutke uz čitanje u knjižnici, radi se na promicanju čitanja.

Sljedeće šesto pitanje glasi koliko često se poučavanje obavlja u knjižnici te ako je odgovor manji od par puta godišnje se pitao razlog i je li to možda manjak vremena. Godišnji plan i program određuje jedan sat u polugodištu koji knjižničari trebaju odraditi, a teme su vezane uz knjižnu građu, čitanje i informacijsku pismenost. U knjižnicama u kojima je to moguće zbog njihove veličine, poučavanje se često obavlja, dva do tri puta mjesečno. S druge strane, samo jedna ispitanica poučava baš zdravstveni i građanski odgoj unutar knjižnice. Osim što su neki prostori knjižnice nedovoljno veliki da prime cijeli razred, jedna ispitanica naglašava da ako bi knjižničari to odrađivali, moraju biti obrazovani baš za to, prisustvovati nekoj obuci, predavanju ili nečemu slično. Također misli da je učiteljima i nastavnicima to lakše jer se neke teme podudaraju pa ih mogu proširiti literaturom iz tih programa i pisati oba odrađena sata. Također, kroz sva pitanja ispitanici često spominju administraciju i problem pisanja satova i rješavanja upisivanja u e-dnevnik. Dvije ispitanice naglašavaju nedostatak vremena za odrađivanje programa unutar knjižnice, ne spominju samo opterećenost učitelja, već i učenika, a stereotip je da knjižničari imaju najviše vremena pa jedna ispitanica misli da se možda zbog toga to nameće baš njima.

Sedmo pitanje otkriva razloge izvršavanja programa unutar knjižnice. Budući da je od 5 ispitanika samo jedna osoba rekla da se poučavanje obavlja u knjižnici, ostale ispitanice se zamolilo da kažu neke glavne prednosti poučavanja u knjižnici. Jedina ispitanica koja provodi programe u knjižnici je kao glavni razlog predstavila to što je prva krenula s provođenjem pa joj učitelji i nastavnici prilaze jer se snalazi u tome i može im dati savjet. Ako je riječ o

vanjskim suradnicima onda je knjižnica mjesto održavanja radi prostora, iako postoje veće prostorije u školi. Kada su programi tek krenuli, skupljala se literatura pa je i to razlog zašto je baš u knjižnici te bi se moglo reći da je ona koordinatorica provođenja programa unutar škole. Glave prednosti koje su ispitanice nabrojile su: dostupnost stručne literature, časopisa, interneta, referentne građe, topao prostor, ali i navika unutar škole.

U osmom pitanju se baziralo na određene razrede i je li s nekim uzrastom provedba programa češća nego s ostalima. Također se pitalo i je li se više gradiva obrađuje u razrednoj nastavi ili među višim razredima. Ispitanici većinom ne znaju koliko se nastavnici baziraju na programe, budući da nisu toliko integrirani u nastavu. Jedna ispitanica ima puno više kontakta s nižim razredima (razrednom nastavom) pa se u knjižnici više radi s njima, druga radi više sa starijima, posebno na obilježavanju obljetnica, izradi plakata, dok je stručna služba s mlađim učenicima obrađivala građanski odgoj i temu tolerancije. Prošle godine je bio projekt povezan s prehranom i zdravstvenim odgojem na nivou cijele Hrvatske i od strane Ministarstva je određeno da se provodi samo sa sedmim razredima. Često se projekti i izrada plakata svede na par učenika koji nisu iz istog razrednog odjeljenja, pa ni godine, a u slučaju da je ozbiljna tema (npr. Dan pada Vukovara) se obrađuje samo sa starijim učenicima. Pedagoginja u školi jedne ispitanice radi plan satova razrednika koji obuhvaćaju programe pa se moraju toga držati, htjeli to ili ne.

Nakon višegodišnje provedbe programa potrebno je uraditi evaluaciju kako bi se provjerila uspješnost istih i poboljšala praksa. Osim prije spomenutih eksperimentalnih škola i provjere rezultata, u sljedećem pitanju nas zanima je li se nešto slično provodilo i u ispitanim školama, ali i vide li knjižničarke neku očitu promjenu i je li se ta promjena može pripisati programima. Jedna ispitanica je spomenula provođenje ankete prošle školske godine (2014/2015.), ali se ne sjeća tko ju je provodio i koja je bila tema istraživanja. Također napominje kako nikad nisu imali problema s djecom, ni sada ni prije početka programa. Sljedeća ispitanica spominje preventivni program Protiv debljine u kojem su sudjelovali kao škola te je na kraju godina bila evaluacija, provodile su se radionice s gostujućim predavačima. Bavili su se i stanjem sigurnosti, provođenjem preventivnih programa te mjerama poduzetim u cilju zaštite učenika u prvom razredu, ali za cijeli zdravstveni ili građanski odgoj i obrazovanje nije postojala evaluacija. Sljedeća ispitanica misli da je dignuta velika buka oko programa, pogotovo prve godine: kako će se obrađivati, što će biti u kurikulumu, kako će ukomponirati teme u nastavu. Nakon toga se više ne spominje u

zbornici, tvrdi da bi na nastavi sigurno mogli čuti nešto iz programa i da možda učitelji mogu primijetiti neku razliku, ali anketa nije bilo.

Iako mreža školskih knjižničara u Dubrovniku i okolici nije velika (postoji 13 osnovnih škola od Prevlake do Pelješca), u Zagrebu ih postoji više od 100. Deseto pitanje proučava povezanost školskih knjižničara te je li ispitanici poznaju kolege koje provode programe unutar knjižnice. Ako znaju takve primjere pita ih se znaju li na koji su način provodili to i jesu li pokušali nešto slično. Dvije od pet ispitanica znaju za takve primjere, i to jedna iz Zagreba koja inače provodi programe unutar knjižnice, a druga iz Dubrovnika koja aktivno provodi obilježavanje obljetnica. Prva ispitanica je spomenula kako se kolegica bazira na građanski odgoj, za razliku od nje koja više radi na zdravstvenom. Ispitanica iz Dubrovnika je spomenula kolegicu iz Metkovića koja aktivno radi na poučavanju, vodila je i radionice za ostale knjižničare te je članica vijeća za provedbu programa. Ostale tri ispitanice ne znaju za takve primjere, ali napominju kako nisu previše u kontaktu s ostalim knjižničarima.

Osim o iskustvima kolega knjižničara, ispitanike se pitalo i kako bi sami mogli potaknuti obavljanje programa unutar svoje knjižnice. Samo jedna ispitanica ne zna kako bi to provela, jedna misli da ako postoje knjižnice u kojima se to provodi da je to dano knjižničarima jer se misli da oni imaju najviše vremena, bez obzira što nije osposobljen za poučavanje tih programa. Sljedeća ispitanica tvrdi da bi to uspjela bez problema i da bi bila sretna to prihvatiti i ukomponirati u svoj rad. Za razliku od prijašnje ispitanice, misli da knjižničari imaju vremena za to jer postoje periode kad se radi više i kad se radi manje, a s obzirom na poučavanje misli da je to do viših ljudi, a ne do nje. Predzadnja ispitanica tvrdi da je za takvu provedbu potrebna grupa nastavnika koja bi radila na tome sa knjižničarom. U kolektivu bi se trebalo dogovoriti i potaknuti, a potrebna je i velika razina komunikacije. Posljednja ispitanica misli da ne treba dodatno poticati rad u svojoj knjižnici. Dio su projekta Građanin te je svake godine uključen drugo razredno odjeljenje. Također je i sama knjižničarka bila na edukaciji za određene teme, a kao bitan faktor spominje motiviranu generaciju, koje ne treba dodatno poticati na aktivnosti.

Vrlo važan faktor za poučavanje u knjižnici je osobno mišljenje knjižničara o programima te jesu li trebali biti uvedeni u škole, što se ispituje dvanaestim pitanjem. Budući da su odgovori opsežni, a mišljenja različita, obuhvatit će se ona najvažnija za temu. Dvije ispitanice tvrde da su se te teme provodile u predmetima i prije, trebalo je usustaviti i napisati

točno kako se što treba odrađivati, ali su zakomplicirali s administracijom što stvara dodatni otpor od strane nastavnika. Također, posebnim naglašavanjem postaje naporno učenicima, smatraju to obvezom i volja za radom im pada. Sljedeća ispitanica misli da je to uvedeno zbog direktive Europske unije ili nekog tijela, čisto forme radi, ali ne žele uvesti novog učitelja za taj predmet jer je trošak. Nastavnici većinom to povezuju u predmetima s temom koju ionako obrađuju, ali to najviše ovisi o vremenu i potrebe da odradi svoj predmet kako treba, a građanski što stigne. Također misli da je građanski potreban i da bi se uvođenjem odvojenog predmeta pomoglo učenicima za daljnji život. Jedna ispitanica je zamjena za knjižničarku koja na početku svake akademske godine osmisli plan i program građanskog odgoja, za svoju i područnu školu. Pokušala je ostvariti zacrtani plan kroz natjecanja, ekologiju, održava radionice kao učiteljica za djecu na produženom boravku u područnoj školi i primijetila je da djeci nedostaje motivacije za rad, ali kada su igre, bojanje i crtanje su aktivni. Sljedeća ispitanica dijeli mišljenje s većinom da je uvođenje potrebno, predlaže pozivanje gostujućih profesora, radionica i predavanja jer i iz vlastitog iskustva školovanja zna da kada bi bio netko novi bi svi pozornije slušali. Također spominje opterećenost administracijom, vremenima za ispite, planovima, programima te osim slijediti propisani plan nemaju puno izbora niti slobode. Ispitanica misli da je potrebniji zdravstveni od građanskog odgoja jer se s vremenom nauče osnovne stvari (u nekim srednjim školama u četvrtom razredu postoji Politika i gospodarstvo gdje se uči o ustroju države). Zaključuje kako ipak ništa ne obuhvaća pojmove koji su kasnije potrebni poput bruto i neto plaće, obračunavanje poreza, kako uzeti kredit itd.

Nakon mišljenja o programima, ispitanike se pitalo jesu li programi trebali biti više bazirani na predmete ili ostati unutar Nacionalnog okvirnog kurikulumu i izvršavati se na satu razrednika. Dvije ispitanice misle da je građanski trebao dobiti više pažnje i postati odvojeni predmet jer se unutar predmeta ne može dovoljno razraditi. Sljedeća ispitanica kaže: "Nemam iskustva kao profesor u nastavi, ali gledajući kako što funkcionira, sve je super napisano, teorija je uvijek super, ali praksa je teška. Sati nema dovoljno, pod satom razrednika se uglavnom rade neke druge stvari, sat razrednika i služi da se neki problemi stave na vidjelo, da se raspravi o nečemu. Mislim da je super program, ali nema vremena." Sve ispitanice su spomenule opterećenost gradivom nastavnika i učenika, manjak vremena tijekom školske godine, a teme građanskog odgoja su opširne i važne za daljnji život učenika, ali i za podizanje svijesti o bitnim pitanjima. Samo jedna ispitanica je spomenula da bi zdravstveni odgoj trebao biti samo unutar predmeta (što i jest propisano), ali bez posebnog naglašavanja.

Sljedeća dva pitanja (14. i 15.) bave se konkretnim pokazateljima uspješnosti programa, kod zdravstvenog odgoja se bavi nasiljem i zlostavljanjem, a kod građanskog tolerancijom. Odabrane su ove dvije konkretne teme zbog važnosti obrazovanja učenika.

Sve ispitanice tvrde da njihove škole nemaju velikih problema s nasiljem. Ako se uoče neke pojedinačne stvari se riješe na licu mjesta, a ako je ozbiljnije na sat razrednika dolaze pedagoginja i psihologinja te slijedi rasprava o događaju. Dječje zadirkivanje postoji svugdje, ali najčešće ne prelazi u ozbiljne probleme. Što se tiče tolerancija je priča dosta slična, djeca ne diskriminiraju drugačije od sebe, a većinu škola, pa i razreda, pohađaju i učenici s posebnim potrebama ili poremećajima u ponašanju. Školu jedne ispitanice pohađaju djeca iz doma za nezbrinutu djecu te za svake praznike organiziraju po jedan razred koji skuplja slatkiše za blagdane. Učenicima se objasni njihova situacija i sretna su što mogu pomoći. Par ispitanica su komentirale manjak poštovanja prema autoritetu i nastavnicima općenito, ali se na tome također radi i situacija se popravlja.

U posljednjem pitanju pitalo se je li se obilježavao Dan ružičastih majica, program prevencije vršnjačkog nasilja koji se obilježava 25.2. Nijedna ispitanica nije sudjelovala u posebnom obilježavanju tog dana, dok se u jednoj školi reklo učenicima od strane učitelja, razrednika, profesora, ravnateljice i same knjižničarke. Ispitanica, međutim, nije radila taj dan u školi, već u drugoj (u kojoj se također nije obilježavalo) pa nije sigurna je li bilo posebnih događanja. Defektologinja iz škole jedne ispitanice radi također u drugoj školi i s tamošnjim učenicima su obilježavali ta dan. Dvije ispitanice su priznale kako im je datum došao prebrzo te se nisu stigle pripremiti (jedna je spomenula kako ni nemaju problema s nasiljem pa se nije bazirala na to). Jedna ispitanica je obilježavala Dan sigurnijeg interneta, a o nasilju su pričali s Djecom medija. Također, njen osobni prijatelj se bavi borilačkim vještinama te će najvjerojatnije održati radionica samoobrane.

7.4. Rasprava

Ispitanici zdravstveni odgoj većinom povezuju sa zdravom prehranom i higijenom, iako je to samo jedan modul od propisana četiri. Obljetnice koje obuhvaćaju također se preklapaju s modulima (npr. Dan planeta Zemlje i Radionice o ponašanju na internetu sa Prevencijom nasilničkog ponašanja, Dani kruha sa Živjeti zdravo, itd.). Međutim, kako se

većina tih tema obrađivala i prije, ispitanice nisu često povezivale teme s programima, ali to i nije neophodno jer službeno ne mogu upisati satove. Samo jedna ispitanica je rekla da se u njenoj knjižnici održava poučavanje programa, ali se zapravo poučava u svim knjižnicama jer knjižničarke nisu svjesne koliko učenici provodeći vrijeme u izradi plakata i istraživanju obljetnica neformalno uči. Općenito mišljenje ispitanica je da se programi provode uz predmete i na satu razrednika, ali da je to na volji učitelja i profesora te da se ne provjerava količina odradenih tema. Također, u školama nisu postojale evaluacije cjelovitih programa, ali ako su sudjelovali u nekim projektima, na kraju su se provodile ankete. Iako postoji propisana satnica i teme za svaki uzrast, par ispitanika misli da se neke teme ne mogu obrađivati sa svima, što je dokaz neznanja odredbi. S druge strane, kad knjižničar ne mora provoditi programe, pitanje je je li uopće potrebno znanje o svemu što je propisano za cijelu školu.

Veličina nekih knjižnica nisu dostatne za primanje cijelog razreda i knjižničarke da imaju adekvatan prostor i više vremena tijekom školske godine nastavnika i učitelja, radionice i poučavanje bi se sigurno češće održavale. Osim vremena i prostora vrlo je bitna komunikacija među stručnom službom i nastavnicima, kao i sa ravnateljem. I sa najvećom voljom bez dobre školske klime knjižničar neće biti u mogućnosti održavati satove.

Za građanski odgoj se kroz cikluse uvodi postepeno, prvo kroz predmete i izvannastavne aktivnosti, zatim kao izborni modularni pristup, u trećem ciklusu kao izborni predmet, a u četvrtom kao obavezni predmet. Ipak, jedna ispitanica je rekla da bi bilo bolje da se uvede izborni predmet u osnovnoj školi, a ne da se program provodi samo kroz predmete, što je dokaz ne samo nepročitane literature, nego i manjak razgovora o kurikulumu unutar škole.

Osim što bi postojanje radionica i tečajeva od strane Ministarstva nastavnike i stručnu službu više upoznalo s temama i izvođenjem programa, ravnatelj bi ih trebao poticati na uvođenje tema u svoje predmete i održavanje adekvatnih radionica za sve uzraste. Budući da je knjižničarima zakonom propisano održavanje sata u svakom polugodištu u svakom razredu, pa tako i upoznavanje učenika s bibliotečnim pojmovima i istraživanjima, u sklopu tih satova se mogu prožeti teme iz programa prilagođene za dob učenika i važnim datumima. Za sve nabrojeno izrazito je važna dobra školska klima i komunikacija među nastavnicima jer bez iste knjižničar i sa velikom voljom za rad je sputavan i ne može raditi na poučavanju ili projektima. Također, kroz istraživanje se pokazalo da je administracija pisanja satova poprilično komplicirana za knjižničare, pogotovo s uvođenjem e-dnevnika.

8. Zaključak

U teoriji su programi napisani jasno i dobro organizirano, ali su se manjak vremena, nastavnika i volje u praksi pokazali kao važni faktor u poučavanju. Također, kompetencija nastavnika i spremnost na cjeloživotno učenje, kao i obrazovanje o temama od strane Ministarstva je izrazito važna za proučavanje i poučavanje tema unutar škole. Temelj svega nabrojenog je dobra školska klima i kvalitetni odnosi unutar škole koji se trebaju konstantno razvijati i poboljšavati.

9. Literatura

Bognar, L. Kvalitativni pristup istraživanju odgojno-obrazovnog procesa, Zbornik Učiteljske akademije u Zagrebu, Zagreb, str. 45-54. (2000.). URL: http://ladislav-bognar.net/files/Istra%C5%BEivanje%20odg-obr_procesa.pdf (28.2.2016.).

IFLA-in i UNESCO-ov manifest za školske knjižnice. 2006. URL: <http://dzs.ffzg.unizg.hr/text/unesco.pdf> (31.1.2016.).

IFLA-ine i UNESCO-ove smjernice za školske knjižničare. Hrvatsko knjižničarsko društvo : Zagreb, 2004.

Kompetencije u programima izobrazbe knjižničara. URL: http://www.nsk.hr/cuk/dokumenti/Kompetencije_u_programima_izobrazbe.ppt (1.2.2016.).

Kurikulum građanskog odgoja i obrazovanja. Kolovoz 2012. URL: http://www.azoo.hr/images/Kurikulum_gradanskog_odgoja_i_obrazovanja.pdf (1.3.2016.).

Kovačević, D. ; Lovrinčević, J. Školski knjižničar. Filozofski fakultet, Zavod za informacijske studije Odsjeka za informacijske znanosti : Zagreb, 2012.

Lasić-Lazić, J. Znanje o znanju. Zavod za informacijske studije Odsjeka za informacijske znanosti : Zagreb, 1996.

Ministarstvo prosvjete i športa. Standard za školske knjižnice. 2000. URL: <http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/272719.html> (31.1.2016.).

Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta. Okvir nacionalnog kurikuluma. 2016. URL: <http://www.kurikulum.hr/wp-content/uploads/2016/02/ONK-18.2-POPODNE-2.pdf> (1.3.2016.).

Nacionalni okvirni kurikulum : za predškolski odgoj i obrazovanje te opće obvezno srednjoškolsko obrazovanje. Republika Hrvatska : Zagreb, 2010. URL: http://www.azoo.hr/images/stories/dokumenti/Nacionalni_okvirni_kurikulum.pdf (16.1.2016.).

Nastavni plan i program za osnovnu školu. URL: public.mzos.hr/fgs.axd?id=14181

Nastavni plan i program zdravstvenog odgoja za osnovne i srednje škole. URL:
http://www.azoo.hr/images/zdravstveni/zdravstveni_nastavni_plan_i_program.pdf

Spajić-Vrkaš, V. Eksperimentalna provedba kurikuluma Građanskog odgoja i obrazovanja : zaključci i preporuke. Siječanj 2014. URL:
http://www.mmh.hr/files/ckfinder/files/Zakljucci%20i%20Preporuke%20MMH_SCREEN.pdf (3.3.2016.).

Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi. URL:
<http://www.zakon.hr/z/317/Zakon-o-odgoju-i-obrazovanju-u-osnovnoj-i-srednjoj-skoli> (1.3.2016.).

XXIV. Proljetna škola školskih knjižničara Republike Hrvatske : zbornik radova : tema: smjernice za rad školskog knjižničara. Agencija za odgoj i obrazovanje : Zagreb, 2012.

10. Prilozi

Prilog 1. Intervju

Intervju se obavlja u svrhu diplomskog rada studentice Josipe Vragolov pod mentorstvom dr. sc. Mihaele Banek Zorice na Odsjeku za informacijske i komunikacijske znanosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, akademske godine 2015/2016. Intervju se provodi anonimno.

Datum intervjuja: _____

Grad: Zagreb / Dubrovnik

Broj učenika: _____

Fond knjižnice: _____

Broj školskih knjižničara: _____

Zvanje školskog knjižničara: _____

Godina radnog staža: _____

Prosječni broj korisnika dnevno: _____

1. Tko u školi provodi programe Zdravstvenog odgoja te Građanskog odgoja i obrazovanja?

2. Kojem se programu pridaje više pažnje? Koji je razlog tome?

3. Je li dio programa (modul) na koji se izdvaja najviše vremena? Koji je razlog tome? Je li se neki dio manje obrađuje?

4. Ostvaruje li se suradnja između školskog knjižničara i nastavnika, tj. razrednika oko programa? Ako da, tko inicira suradnju?

5. Kako poboljšati rad školske knjižnice i približiti knjižnicu učenicima i nastavnicima?

6. Koliko često se poučavanje obavlja u knjižnici? *Ukoliko odgovor bude manje od par puta godišnje*: Je li manjak vremena uzrok rjeđeg izvršavanja programa u knjižnici?

7. Koji je glavni razlog izvršavanja programa unutar knjižnice?

8. Je li se s određenim razredima češće radi na programima ili je rad sa svima jednak? Je li se više radi na razrednoj nastavi ili u višim razredima?

9. Postoje li konkretni pokazatelji uspješnosti programa unutar škole? Primjer? Jesu li se provodile ankete pokazatelja uspješnosti programa u Vašoj školi?

10. Zna li za neku školu u kojoj se programi često provode? Na koji način su provodili programe? Jeste li pokušali slično i u svojoj knjižnici i je li bilo uspješno?

11. Kako potaknuti obavljanje programa unutar školske knjižnice?

12. Što mislite o samim programima? Jesu li uopće trebali biti uvedeni u škole?

13. Jesu li programi trebali biti samo u Nacionalnom okvirnom kurikulumu i moduli (izvršavanje na satu razrednika) ili se više bazirati na neke predmete, npr. na poučavanje u knjižnici?

14. Je li uvođenjem Zdravstvenog odgoja smanjen broj nasilja i zlostavljanja među vršnjacima?

15. Je li uvođenjem Građanskog odgoja i obrazovanja povećana tolerancija među učenicima?

16. Program prevencije vršnjačkog nasilja "Dan ružičastih majica" se obilježava 25.2. Je li se u Vašoj školi obilježavao? Ako da, kojim načinom i tko je inicirao?

17. Komentari i savjeti za intervju i daljnje istraživanje:
